MEJDS. 2021; 11:58.

Published online 2021 July. **Original Article**

Predicting Academic Achievement Based on Academic Responsibility Mediated by the Sense of Belonging to School in Male Students

Seifi KH[1], *Sobhi A[2], Hejazi M[2], Yousefi Afrashteh M[3]

Author Address
1. PhD student in Educational Psychology, Islamic Azad University, Zanjan, Iran;
2. Assistant Professor, Department of Psychology, Islamic Azad University, Zanjan, Iran;
3. Assistant Professor, Department of Psychology, University of Zanjan, Zanjan, Iran.
***Corresponding author's email:** psychsobhi@gmail.com

Received: 2020 September 8; **Accepted:** 2021 June 23

Abstract

Background & Objectives: Academic achievement is among the main criteria for students' abilities to complete their education. Among the variables that can be related to students' academic achievement are the responsibility and a sense of belonging to the school. A sense of responsibility is a personality trait that arises during the healthy development of individuals, which includes accepting circumstances, being accountable, and taking on the tasks required of the individual. Having a sense of belonging to school contributes to the students' academic progress. Active participation in school activities affects students' learning as well as their motivation. A low sense of belonging to school leads to academic failure and eventually dropout. Therefore, the current study aimed to explain a model of academic achievement based on the direct role of academic responsibility mediated by the sense of school belonging in 10th–grade male students.

Methods: This was a descriptive and correlational study. The statistical population of this study included all male primary school students in 10 districts of Qazvin City, Iran, in the academic year of 2019–2020 (N=738). In correlational studies, 30 samples are required per variable. Considering that we explored 3 variables in the present study, 90 subjects were sufficient. To prevent sample loss and for sample representativeness, the sample size of 200 individuals was selected by the multistage cluster random sampling method. The inclusion criteria of the study were being tenth–grade male students of the second district of Qazvin and answering all the questions of the questionnaires. The exclusion criterion of the study was providing incomplete questionnaires. The Sense of Belonging to School Questionnaire (Brew et al., 2004), California Psychology Inventory (subscale of responsibility) (Gough, 1951), and Academic Achievement Questionnaire (Saatchi, 2010) were used to collect the necessary information. Data analysis was performed by Pearson correlation coefficient and structural equations in AMOS and SPSS. A significance level of 0.05 was used for all statistical tests.

Results: The obtained results indicated that the effect of total responsibility on academic achievement was positive and significant (β=0.308, *p*=0.001). Additionally, the direct effect of responsibility on the sense of belonging to school (β=0.134, *p*=0.014), the direct effect of responsibility on academic achievement (β=0.215, *p*=0.004), and the direct effect of sense of belonging on school concerning academic achievement (β=0.38, *p*=0.001) were positive and significant. Furthermore, responsibility presented a significant and positive indirect effect on academic achievement with the mediating role of belonging to school (β=0.093, *p*=0.031). The proposed research model had a good fit based on various indicators (RMSEA=0.06, GFI=0.914, CFI=0.952, TLI=0.961, X^2/df=2.2).

Conclusion: Based on the obtained findings, various factors, including academic responsibility and a sense of belonging to the school, explain academic achievement; therefore, parents, teachers, and educators can take special care to grow and nurture them.

Keywords: Sense of belonging to the school, Academic responsibility, Academic achievement.

[Downloaded from www.jdisabilstud.org on 2026-11-02]

Copyright © 2016, MEJDS. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cited.

مجله مطالعات ناتوانی ۱۴۰۰؛ (۱۱):۵۸.

انتشار برخط تیر ۱۴۰۰ مقاله پژوهشی اصیل

تبیین مدل پیشرفت تحصیلی براساس نقش مستقیم مسئولیت‌پذیری تحصیلی با میانجیگری احساس تعلق به مدرسه در دانش‌آموزان پسر پایهٔ دهم ناحیهٔ دو شهر قزوین

خسرو سیفی[۱]، *افسانه صبحی[۲]، مسعود حجازی[۲]، مجید یوسفی افراشته[۳]

توضیحات نویسندگان

۱. دانشجوی دکتری روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران؛

۲. استادیار گروه روان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران؛

۳. استادیار گروه روان‌شناسی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران.

***رایانامهٔ نویسندهٔ مسئول:** psychsobhi@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۸ شهریور ۱۳۹۹؛ **تاریخ پذیرش:** ۲ تیر۱۴۰۰

چکیده

زمینه و هدف: پیشرفت تحصیلی از معیارهای بسیار مهم توانایی فراگیران برای اتمام تحصیلات است. هدف پژوهش حاضر تبیین مدل پیشرفت تحصیلی براساس نقش مستقیم مسئولیت‌پذیری تحصیلی با میانجی‌گیری احساس تعلق به مدرسه در دانش‌آموزان پسر پایهٔ دهم ناحیهٔ دو شهر قزوین بود.

روش‌بررسی: پژوهش حاضر توصیفی از نوع همبستگی بود. جامعهٔ آماری پژوهش را همهٔ دانش‌آموزان پسر پایهٔ دهم ناحیهٔ دو شهر قزوین، در سال تحصیلی ۹۹ـ۱۳۹۸ تشکیل دادند که تعداد آنان ۷۳۸ نفر بود. دویست نفر به‌روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. از پرسشنامهٔ احساس تعلق به مدرسه (بری و همکاران، ۲۰۰۴)، پرسشنامهٔ روان‌شناختی کالیفرنیا (خرده‌مقیاس مسئولیت‌پذیری) (گاف، ۱۹۵۱) و پرسشنامهٔ پیشرفت تحصیلی (ساعتچی، ۱۳۸۹) برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده شد. تجزیه‌وتحلیل به‌وسیلهٔ آزمون‌های آماری همبستگی پیرسون و معادلات ساختاری با نرم‌افزارهای AMOS نسخهٔ ۲۴ و SPSS نسخهٔ ۲۴ صورت گرفت. سطح معناداری ۰/۰۵ آزمون‌های آماری در نظر گرفته شد.

یافته‌ها: نتایج نشان داد اثر مستقیم مسئولیت‌پذیری بر احساس تعلق به مدرسه (p=۰/۰۱۴ و β=۰/۱۳۴)، اثر مستقیم مسئولیت‌پذیری بر پیشرفت تحصیلی (p=۰/۰۰۴ و β=۰/۲۱۵) و اثر مستقیم احساس تعلق به مدرسه بر پیشرفت تحصیلی (p=۰/۰۰۱ و β=۰/۳۸) مثبت و معنادار بود. همچنین مسئولیت‌پذیری بر پیشرفت تحصیلی با نقش میانجی احساس تعلق به مدرسه اثرغیرمستقیم معنادار و مثبت داشت (p=۰/۰۳۱ و β=۰/۰۹۳). مدل پیشنهادی پژوهش براساس شاخص‌های مختلف برازش خوبی داشت (RMSEA=۰/۰۶ و GFI=۰/۹۱۴ و CFI=۰/۹۵۲ و TLI=۰/۹۶۱ و X^2/df=۲/۲).

نتیجه‌گیری: براساس یافته‌ها نتیجه گرفته می‌شود که عوامل مختلفی ازجمله مسئولیت‌پذیری تحصیلی و احساس تعلق به مدرسه پیشرفت تحصیلی را تبیین می‌کنند؛ بنابراین والدین، معلمان و مسئولان آموزشی می‌توانند اهتمام خاصی در جهت رشد و پرورش آن‌ها مبذول دارند.

کلیدواژه‌ها: احساس تعلق به مدرسه، مسئولیت‌پذیری تحصیلی، پیشرفت تحصیلی.

حق انتشار محفوظ است © ۱۳۹۵، مجله مطالعات ناتوانی. این یک مقاله با دسترسی آزاد است که تحت مجوز اختیار_غیرتجاری ۴/۰ بین‌المللی (https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.fa) منتشر شده است که به شما اجازه می‌دهد که مواد منتشر شده در این مقاله را با شرط ارجاع مناسب به نسخهٔ اصلی، به‌طور غیرتجاری نسخه‌برداری و توزیع کنید.

[Downloaded from www.jdisabilstud.org on 2026-11-02]

۱ مقدمه

نقش مؤثر تعلیم و تربیت در زندگی انسان بر هیچ‌کس پوشیده نیست و تاکنون دربارهٔ ضرورت آن نیز تردید نشده است؛ زیرا شکوفایی توانایی‌های بالقوهٔ افراد مبتنی‌بر تعلیم و تربیت است. تعلیم و تربیت فعالیتی مداوم، جامع و برای همه است و برای رشد و تعالی انسان، غنای فرهنگ و تکامل جامعه است (۱). از موضوعات مهم مدنظر مسئولان، روان‌شناسان و والدین می‌توان به پیشرفت تحصیلی[1] اشاره کرد و درواقع میزان بازدهی آموزش و پرورش معمولاً با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان سنجش می‌شود. یکی از عوامل مرتبط با پیشرفت تحصیلی، احساس تعلق به مدرسه[2] است. کارچر[3] احساس تعلق به مدرسه را اعمالی می‌داند که سبب سازگارشدن دانش‌آموز در انجام‌دادن فعالیتی خاص می‌شود و این اعمال، افزایش احساس راحتی، خوب‌بودن و کاهش اضطراب[4] دانش‌آموز را به‌دنبال دارد (به نقل از ۲). گودنا معتقد است دانش‌آموزی که احساس تعلق به مدرسه داشته باشد، در امور مدرسه مشارکت دارد و تکالیف خود را متعهدانه انجام می‌دهد. همین موضوع موجب ارتقای انگیزهٔ تحصیلی در دانش‌آموز درجهت رسیدن به اهداف مدرسه می‌شود (۳). موریسون و همکاران معتقد هستند، داشتن احساس تعلق به مدرسه موجب پیشرفت دانش‌آموزان در زمینهٔ تحصیل می‌شود. شرکت فعال در فعالیت‌های مدرسه بر یادگیری دانش‌آموزان و نیز انگیزهٔ آن‌ها تأثیرگذار است. کم‌بودن احساس تعلق به مدرسه، افت تحصیلی و درنهایت ترک تحصیل را در پی دارد (۴).

یکی دیگر از متغیرهای مرتبط با پیشرفت تحصیلی، مسئولیت‌پذیری تحصیلی[5] است. احساس مسئولیت، ویژگی شخصیتی به‌شمار می‌آید و در جریان رشد سالم افراد پدید می‌آید. احساس مسئولیت شامل پذیرش شرایط، پاسخ‌گوبودن و به‌عهده‌گرفتن اموری است که از فرد خواسته می‌شود و شخص می‌تواند آن موضوع را قبول یا رد کند. بخشی از مسئولیت‌پذیری انتخاب درست و مؤثر رفتار است. اشخاصی که در جوانی از تصمیم‌گیری منع شده‌اند، در بزرگسالی تصمیم‌گیرندگان ضعیفی خواهند بود. باید اجازه داد دانش‌آموزان دست به انتخاب بزنند و از اشتباهات خودشان بیاموزند. مسئولیت‌پذیرشدن با دست‌زدن به انتخاب طولانی‌مدت جواب می‌دهد (۵). گلاسر معتقد است برای اینکه افراد احساسات خوبی دربارهٔ زندگی داشته باشند، باید مسئولیت‌پذیر باشند. وجود انسان‌های بی‌تفاوت ناشی‌از تربیتی است که در آن مسئولیت‌پذیری اولویت نبوده است. با اندکی توجه می‌توان دریافت که علت اصلی بی‌مسئولیتی در حوزهٔ تحصیلی، شغلی و اجتماعی وجود طرز فکر اشتباه نیست؛ بلکه ناشی‌از بی‌مسئولیتی است. بر این اساس امروزه شاهد افرادی هستیم که همواره درصدد هستند خود را از تلاش‌ها و فعالیت‌های خسته‌کنندهٔ ذهنی نجات دهند (۶). نتایج پژوهش خدیوی و الهی مشخص کرد، بین مسئولیت‌پذیری و پیشرفت تحصیلی رابطهٔ مثبت و معناداری وجود دارد (۷). نتایج پژوهش سلیمان‌پور و همکاران نشان می‌دهد، احساس تعلق به مدرسه با پیشرفت تحصیلی رابطهٔ مثبت دارد (۸).

ازآنجاکه دورهٔ متوسطه، دوره‌ای همراه با آسیب‌پذیری بیشتر است، دارای چالش‌هایی دربارهٔ مسئولیت‌های تحصیلی و هنجارهای مدرسه است و دانش‌آموزان نیازمند تأیید و حمایت هستند؛ همچنین دانش‌آموزانی با حس تعلق کمتر، بیشتر درمعرض خطر پیوستن به گروه‌های خلاف‌کار و سوءمصرف مواد قرار دارند و اغلب ترک تحصیل می‌کنند. وجودنداشتن این حس منجربه ایجاد حجم وسیعی از مشکلات رفتاری، عاطفی و تحصیلی می‌شود (۹)؛ بنابراین هدف این پژوهش تبیین مدل پیشرفت تحصیلی براساس مسئولیت‌پذیری تحصیلی با میانجیگری احساس تعلق به مدرسه در دانش‌آموزان پسر پایهٔ دهم ناحیهٔ دو شهر قزوین بود.

۲ روش‌بررسی

پژوهش حاضر توصیفی از نوع همبستگی بود. جامعهٔ آماری این پژوهش را همهٔ دانش‌آموزان پسر پایهٔ دهم ناحیهٔ دو شهر قزوین، در سال تحصیلی ۹۹ـ۱۳۹۸ تشکیل دادند که تعداد آنان ۷۳۸ نفر بود. معیار تعیین حجم نمونه در مدل معادلات ساختاری برای هر متغیر آشکار ۱۰تا۱۵ نفر و حداقل ۲۰۰ نفر کفایت می‌کند (۱۰). همان‌طورکه در شکل ۱ آمده است، در پژوهش حاضر هشت متغیر آشکار بود و ۹۰تا۱۳۵ نفر کفایت کرد. برای پیشگیری از ریزش نمونه و معرف‌بودن نمونه، حجم نمونه دویست نفر در نظر گرفته شد که به‌روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای تصادفی، انتخاب شدند. به‌منظور لحاظ‌کردن موضوعات اخلاقی در پژوهش، قبل از شروع کار کد اخلاق از کمیتهٔ سازمانی اخلاق در پژوهش دانشگاه آزاد به شمارهٔ IR.IAU.Z.REC.1399.045 به تاریخ ۲۱اسفند۱۳۹۸ دریافت شد. همچنین قبل از اجرای پرسشنامه‌ها به دانش‌آموزان توضیح داده شد که شرکت در این پژوهش اختیاری است و تمام اطلاعات به‌دست‌آمده محرمانه خواهد بود. ملاک‌های ورود شرکت‌کنندگان به این پژوهش دانش‌آموزان پسر پایهٔ دهم ناحیهٔ دو شهر قزوین و پاسخ‌دادن به همهٔ سؤالات پرسشنامه‌ها در نظر گرفته شد. ملاک خروج شرکت‌کنندگان از پژوهش پاسخ‌ندادن کامل به همهٔ سؤالات پرسشنامه‌های تحقیق بود. برای جمع‌آوری داده‌ها از ابزارهای زیر استفاده شد.

ـ پرسشنامهٔ احساس تعلق به مدرسه[6]: این پرسشنامه در سال ۲۰۰۴ توسط بری و همکاران به‌صورت جملات مثبت در مقیاس لیکرت چهاردرجه‌ای (از کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم) طراحی شد (۱۱). این پرسشنامه دارای شش خرده‌مقیاس شامل ارتباط فرد با مدرسه (سؤال ۱ الی ۸)، مشارکت در اجتماع (سؤال ۹ و ۱۰)، مشارکت علمی (سؤال ۱۱ الی ۱۴)، پذیرش توسط هم‌سالان (سؤال ۱۵ الی ۱۹)، حمایت معلم (سؤال ۲۰ الی ۲۴) و احساس رعایت احترام و عدالت در مدرسه (سؤال ۲۵ الی ۲۷) است. برای نمره‌گذاری به گزینهٔ کاملاً مخالفم نمرهٔ ۱، مخالفم نمرهٔ ۲، موافقم نمرهٔ ۳ و کاملاً موافقم نمرهٔ ۴ تعلق می‌گیرد (۱۱). بری و همکاران در پژوهش خود روایی

1. Academic achievement
2. Sense of belonging to school
3. Karcher
4. Anxiety
5. Academic responsibility
6. Sense of Belonging to School Questionnaire

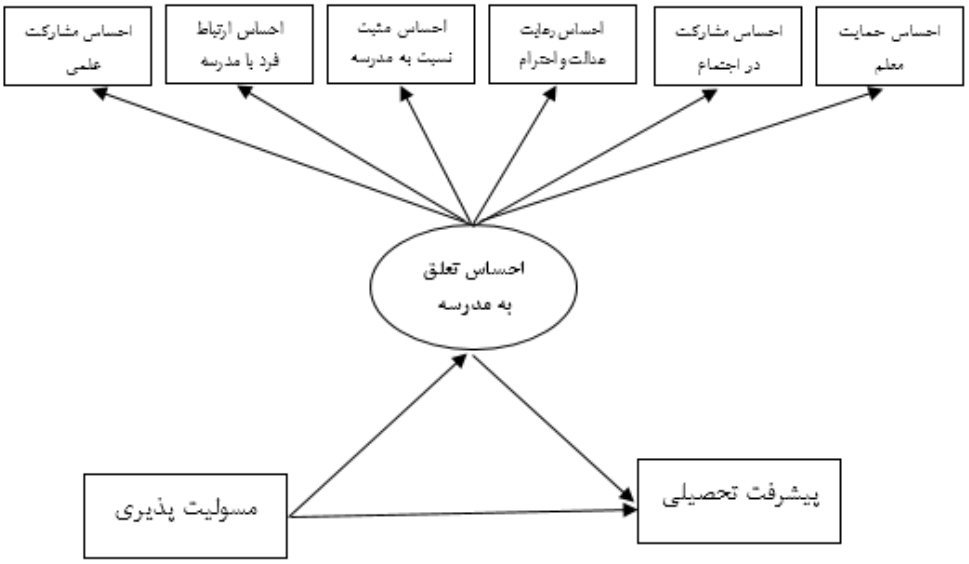
[Downloaded from www.jdisabilstud.org on 2026-11-02]

صوری و محتوایی پرسشنامه را مناسب ارزیابی کردند؛ همچنین ضریب پایایی پرسشنامه را ازطریق آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه ۰/۷۵ و برای مؤلفه‌های احساس تعلق به هم‌سالان ۰/۷۳، حمایت معلم ۰/۸۹، احساس رعایت احترام و عدالت در مدرسه ۰/۷۵، مشارکت‌کردن در جامعه ۰/۸۴، تعلق فرد با مدرسه ۰/۶۹ و مشارکت علمی ۰/۷۸ به‌دست آوردند (۱۱). ماکیان و کلانتر کوشه در پژوهش خود روایی همگرایی پرسشنامهٔ احساس تعلق به مدرسه را ازطریق اجرای هم‌زمان پرسشنامهٔ انگیزش پیشرفت هرمنس[1] برابر با ۰/۴۴۱ و ضریب آلفای کرونباخ کل پرسشنامه ۰/۸۸، خرده‌مقیاس‌های حمایت معلم ۰/۸۲، مشارکت در اجتماع ۰/۶۹، احساس رعایت عدالت ۰/۶۶ و احترام در مدرسه ۰/۱۳، احساس مثبت نسبت به مدرسه ۰/۴۶، ارتباط فرد با مدرسه ۰/۴۶ و مشارکت علمی ۰/۵۶ گزارش کردند (۱۲).

ـ پرسشنامهٔ روان‌شناختی کالیفرنیا[2]: برای سنجش مسئولیت‌پذیری از خرده‌مقیاس مسئولیت‌پذیری پرسشنامهٔ روان‌شناختی کالیفرنیا استفاده شد. نخستین‌بار هاریسون گاف در سال ۱۹۴۸ مقیاس‌های اولیهٔ این پرسشنامه را منتشر کرد؛ اما نخستین چاپ این پرسشنامه در سال ۱۹۵۱ با ۶۴۸ سؤال و پانزده مقیاس برای سنجش پانزده صفت شخصیتی کلی بود. یکی از این صفات مسئولیت‌پذیری بود. مقیاس تک‌عاملی سنجش مسئولیت‌پذیری ۴۲ سؤال دارد و به‌منظور سنجش ویژگی‌هایی ازقبیل وظیفه‌شناسی، احساس تعهد، سخت‌کوشی، جدیت، قابلیت اعتماد، رفتار مبتنی‌بر نظم و مقررات و منطبق بر احساس مسئولیت استفاده می‌شود. نمره‌گذاری این پرسشنامه براساس عبارت دوگزینه‌ای صحیح و غلط است که به‌صورت صفر و یک نمره‌گذاری می‌شود. نمرهٔ بیشتر نشان‌دهندهٔ مسئولیت‌پذیری زیاد فرد است (به نقل از ۱۳). پایایی ابزار به‌شیوهٔ آلفای کرونباخ توسط گاف ۰/۷۴ به‌دست آمد و مطلوب بود (۱۴). در پژوهش آقایی روایی محتوایی و صوری این پرسشنامه مناسب ارزیابی شد. ضریب پایایی آلفای کرونباخ برای پرسشنامه بیشتر از ۰/۷۸ به‌دست آمد (۱۵).

ـ پرسشنامهٔ پیشرفت تحصیلی[3] : این پرسشنامه توسط محمود ساعتچی در سال ۱۳۸۹ طراحی شد (۱۶). این پرسشنامه شصت سؤال دارد. نمره‌گذاری آن براساس عبارت دوگزینه‌ای بلی و خیر است که به‌صورت صفر و یک نمره‌گذاری می‌شود؛ اما این شیوهٔ نمره‌گذاری برای سؤالات ۱۱، ۱۲، ۱۷، ۱۸، ۲۰، ۲۳، ۲۴، ۲۶، ۳۰، ۳۲، ۳۳، ۳۵، ۳۸، ۳۹، ۴۱، ۴۴، ۴۸، ۵۰، ۵۱، ۵۳، ۵۴، ۵۵، ۵۶، ۵۷، ۵۹ و ۶۰ معکوس می‌شود (بلی=یک و خیر=صفر) (۱۶). در پژوهش سرمد و همکاران روایی محتوایی پرسشنامه توسط ده نفر از اساتید گروه روان‌شناسی دانشگاه تهران به تأیید رسید. همچنین پایایی این پرسشنامه براساس آلفای کرونباخ ۰/۸۲ به‌دست آمد (۱۷). در پژوهش صالحی پایایی پرسشنامه ازطریق آلفای کرونباخ ۰/۷۰ بود (۱۸).

برای تجزیه‌وتحلیل استنباطی داده‌ها، آزمون‌های آماری همبستگی پیرسون و معادلات ساختاری با نرم‌افزارهای AMOS نسخهٔ ۲۴ وSPSS نسخهٔ ۲۴ صورت گرفت. بررسی پیش‌فرض نرمالیتی با آزمون کولموگروف‌اسمیرنف ارزیابی شد. برای بررسی روابط غیرمستقیم، روش بوت‌استراپ به‌کار رفت. سطح معناداری ۰/۰۵ برای تمامی آزمون‌های آماری استفاده شد. شاخص‌های نکویی برازش کای‌دو (X^2) با مقدار احتمال بزرگ‌تر از ۰/۰۵، کای‌اسکوئر نرم‌شده (X^2/df) با نقطهٔ برش کمتر از ۳، ریشهٔ خطای میانگین مجذورات تقریب (RMSEA) با نقطهٔ برش بزرگ‌تر از ۰/۰۸، شاخص نکویی برازش (GFI) با نقطهٔ برش بزرگ‌تر از ۰/۹۵ و شاخص نکویی تطبیقی (CFI) با نقطهٔ برش بزرگ‌تر از ۰/۹۵ به‌عنوان برازش مطلوب مدل شناخته شد (۱۹). شکل ۱ مدل مفهومی را نشان می‌دهد.

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش برای میانجیگری احساس تعلق به مدرسه در رابطهٔ بین مسئولیت‌پذیری و پیشرفت تحصیلی

1. Hermans' Achievement Motivation Questionnaire
2. California Psychology Inventory
3. Academic Achievement Questionnaire

[Downloaded from www.jdisabilstud.org on 2026-11-02]

۳ یافته‌ها

جدول ۱. داده‌های توصیفی در متغیرهای مسئولیت‌پذیری تحصیلی، پیشرفت تحصیلی و احساس تعلق به مدرسه

متغیرها	مؤلفه‌ها	میانگین	انحراف معیار
مسئولیت‌پذیری	–	۲۱/۲	۶/۸۸
پیشرفت تحصیلی	–	۳۳/۵	۷/۷۲
احساس تعلق به مدرسه	احساس حمایت معلم	۱۷/۲	۴/۰۸
	احساس مشارکت در اجتماع	۱۳/۵	۲/۹۲
	احساس رعایت عدالت و احترام	۸/۵	۱/۸
	احساس مثبت نسبت به مدرسه	۱۶/۴	۳/۹۹
	احساس ارتباط فرد با مدرسه	۸/۹۳	۲/۱۶
	احساس مشارکت علمی	۱۱/۳	۲/۸۱
	احساس تعلق به مدرسه	۷۵/۸	۱۳/۳

نتایج جدول ۱ میانگین و انحراف معیار متغیرهای مسئولیت‌پذیری تحصیلی، پیشرفت تحصیلی و احساس تعلق به مدرسه را نشان می‌دهد.

به‌منظور بررسی نرمال‌بودن توزیع داده‌های متغیرهای پژوهش، آزمون کولموگروف‌اسمیرنف به‌کار رفت. باتوجه به معنادارنشدن این آزمون فرض نرمال‌بودن توزیع متغیرها رد نشد؛ همچنین پیش‌فرض نرمالیتی رد نشد (p>۰/۰۵)؛ بنابراین استفاده از ضریب همبستگی پیرسون و مدل معادلات ساختاری بدون مانع بود. ماتریس همبستگی پیرسون برای رابطهٔ بین متغیرها در جدول ۲ گزارش شده است.

جدول ۲. ماتریس همبستگی پیرسون برای بررسی رابطهٔ بین متغیرها

	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
۱. مسئولیت‌پذیری	–							
۲. پیشرفت تحصیلی	۰/۱۵**	–						
۳. احساس حمایت معلم	۰/۱۴	۰/۳۵**	–					
۴. احساس مشارکت در اجتماع	۰/۱۳	۰/۲۴**	۰/۲۸**	–				
۵. احساس رعایت عدالت و احترام	۰/۰۸	۰/۳۰**	۰/۳۲**	۰/۲۷**	–			
۶. احساس مثبت نسبت به مدرسه	۰/۲۰**	۰/۲۴**	۰/۴۱**	۰/۲۳**	۰/۴۰**	–		
۷. احساس ارتباط فرد با مدرسه	۰/۰۹	۰/۲۷**	۰/۳۷**	۰/۴۸**	۰/۳۶**	۰/۲۵**	–	
۸. احساس مشارکت علمی	۰/۲۷**	۰/۲۹**	۰/۴۴**	۰/۳۶**	۰/۳۴**	۰/۳۲**	۰/۲۸**	–
۹. احساس تعلق به مدرسه	۰/۲۹**	۰/۳۸**	۰/۵۶**	۰/۶۴**	۰/۶۲**	۰/۵۸**	۰/۶۰**	۰/۶۱**

جدول ۲ رابطهٔ بین متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد. طبق اطلاعات این جدول، ضریب همبستگی بین مسئولیت‌پذیری با پیشرفت تحصیلی ۰/۱۵ و بین مسئولیت‌پذیری با نمرهٔ کل احساس تعلق به مدرسه ۰/۲۹ و بین پیشرفت تحصیلی با نمرهٔ کل احساس تعلق به مدرسه ۰/۳۸ به‌دست آمد که هر سه معنادار است.

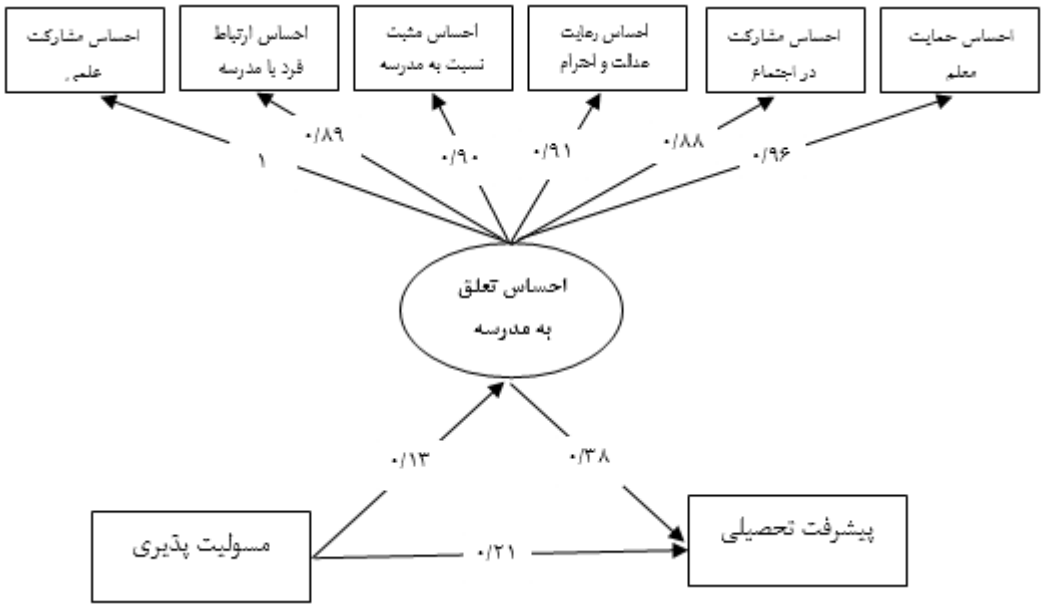
جدول ۳. ضرایب مسیر بین متغیرهای پژوهش

مسیر	برآورد غیراستاندارد	خطای برآورد	برآورد استاندارد	مقادیر احتمال
مسئولیت‌پذیری ← احساس تعلق به مدرسه	۰/۲۲۴	۰/۰۰۷	۰/۱۳۴	۰/۰۱۴
مسئولیت‌پذیری ← پیشرفت تحصیلی	۰/۳۸۳	۰/۰۰۹	۰/۲۱۵	۰/۰۰۴
احساس تعلق به مدرسه ← پیشرفت تحصیلی	۰/۴۴۷	۰/۰۱۰	۰/۳۸	۰/۰۰۱
اثر غیرمستقیم مسئولیت‌پذیری بر پیشرفت تحصیلی	۰/۱۰۵	۰/۰۰۳	۰/۰۹۳	۰/۰۳۱
اثر کل مسئولیت‌پذیری بر پیشرفت تحصیلی	۰/۴۹۵	۰/۰۰۸	۰/۳۰۸	۰/۰۰۱

در جدول ۳ ضرایب مسیر بین متغیرهای پژوهش ارائه شده است. براساس یافته‌های مندرج در این جدول، اثر کل مسئولیت‌پذیری بر پیشرفت تحصیلی مثبت و معنادار است (p=۰/۰۰۱، β=۰/۳۰۸). اثر مستقیم مسئولیت‌پذیری بر احساس تعلق به مدرسه (p=۰/۰۱۴،

[Downloaded from www.jdisabilstud.org on 2026-11-02]

(β=۰/۱۳۴)، اثر مستقیم مسئولیت‌پذیری بر پیشرفت تحصیلی (p=۰/۰۰۴، β=۰/۲۱۵) و اثر مستقیم احساس تعلق به مدرسه بر پیشرفت تحصیلی (p=۰/۰۰۱، β=۰/۳۸) مثبت و معنادار است. همچنین مسئولیت‌پذیری بر پیشرفت تحصیلی با نقش میانجی احساس تعلق به مدرسه اثرغیرمستقیم معنادار و مثبت دارد (p=۰/۰۳۱، β=۰/۰۹۳).

شکل ۲. ضرایب استاندارد مدل معادلات ساختاری پژوهش در تبیین پیشرفت تحصیلی براساس مسئولیت‌پذیری با میانجیگری احساس تعلق به مدرسه

باتوجه به داده‌های شکل ۲، ملاحظه می‌شود که پس از حضور متغیر احساس تعلق به مدرسه به‌عنوان متغیر سوم در رابطهٔ بین مسئولیت‌پذیری و پیشرفت تحصیلی، شدت رابطه بین دو متغیر افزایش یافته است و این مدل مطابق خروجی آزمون بارون و کنی با استناد به شاخص‌های برازش دارای اعتبار است.

جدول ۴. شاخص‌های برازش مدل در میانجیگری احساس تعلق به مدرسه بین مسئولیت‌پذیری و پیشرفت تحصیلی

شاخص	X^2	X^2/df	CFI	GFI	TLI	RMSEA	مقدار احتمال
مقدار	۱۳/۱۳	۲/۲۲	۰/۹۵۲	۰/۹۱۴	۰/۹۶۱	۰/۰۶	۰/۰۰۷

طبق اطلاعات جدول ۴ شاخص‌های برازش تطبیقی مدل تدوین‌شده بیشتر از ۰/۹ بود و این امر پذیرفتنی‌بودن مدل را نشان می‌دهد؛ اما شاخص خی‌دو با مقدار ۱۳/۱۳ با مقدار احتمال ۰/۰۰۷ معنادار بود؛ البته شاخص خی‌دو در نمونه‌های مذکور معمولاً معنادار می‌شود و کمتر مهم است. به‌جای آن نسبت خی‌دو به درجهٔ آزادی مهم است؛ باتوجه به اینکه مقدار آن ۲/۲۲ و از ۳ کوچک‌تر است، مطلوب است؛ بنابراین مدل برازش خوبی دارد.

۴ بحث

هدف پژوهش حاضر تبیین مدل پیشرفت تحصیلی براساس نقش مستقیم مسئولیت‌پذیری تحصیلی با میانجیگری احساس تعلق به مدرسه در دانش‌آموزان پسر پایهٔ دهم ناحیهٔ دو شهر قزوین بود. نتایج نشان داد، بین مسئولیت‌پذیری تحصیلی با پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان پسر پایهٔ دهم ناحیهٔ دو شهر قزوین رابطهٔ مثبت وجود دارد. این یافته با نتایج پژوهش‌های ذیل همسوست: پژوهش میکائیلی منیع مشخص کرد، بین مسئولیت‌پذیری و روحیهٔ همکاری با پیشرفت تحصیلی رابطه وجود دارد (۲۰)؛ امیری خراسانی و لسانی در پژوهش خود نتیجه گرفتند، بین مسئولیت‌پذیری و سازگاری با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دبیرستان‌های روزانه رابطهٔ مثبت دیده می‌شود (۲۱)؛ خدیوی و الهی نشان دادند، بین مسئولیت‌پذیری و تمامی مؤلفه‌های آن با پیشرفت تحصیلی رابطه وجود دارد (۷).

در تبیین این یافته می‌توان گفت، دانش‌آموزانی که از پیشرفت تحصیلی زیادی برخوردار هستند، مسئولیت‌پذیری را یکی از عوامل مهم در موفقیت و پیشرفت تحصیلی می‌دانند؛ بنابراین دانش‌آموزانی که مسئولیت‌پذیر باشند، سعی می‌کنند وظایفی را که به آنان محول شده است و پذیرفته‌اند، به‌خوبی انجام دهند. یکی از مسئولیت‌های پذیرفته‌شدهٔ آن‌ها، تحقق اهداف آموزشی است؛ بنابراین در امور تحصیلی، موفقیت و پیشرفت‌هایی کسب می‌کنند (۷).

نتایج نشان داد، بین مسئولیت‌پذیری تحصیلی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پسر پایهٔ دهم ناحیهٔ دو شهر قزوین با میانجیگری احساس

[Downloaded from www.jdisabilstud.org on 2026-11-02]

تعلق به مدرسه رابطه وجود دارد. براساس یافته‌های پژوهش، پس از حضور متغیر احساس تعلق به مدرسه به‌عنوان متغیر میانجی بین مسئولیت‌پذیری و پیشرفت تحصیلی، شدت رابطه بین دو متغیر افزایش یافته است. این مدل مطابق خروجی آزمون بارون و کنی است و فرض پژوهش تأیید می‌شود. این یافته با نتیجهٔ پژوهش‌های ذیل همسوست: سلیمان‌پور و همکاران نشان دادند، احساس تعلق به مدرسه با پیشرفت تحصیلی دارای رابطهٔ مثبت است (۸)؛ همچنین نتایج پژوهش تقوایی و حاجی محمدی بیان می‌کند، کنترل درونی و بیرونی با احساس تعلق به مدرسه و پیشرفت تحصیلی رابطه دارد (۲۲)؛ حکیم‌زاده و همکاران در پژوهشی دریافتند، بین مؤلفه‌های احساس تعلق به مدرسه با انگیزش پیشرفت و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان رابطهٔ قوی وجود دارد (۲۳). دانش‌آموزانی که احساس تعلق به مدرسه داشته باشند، خود را در فعالیت‌های مدرسه سهیم و متعهد می‌دانند؛ این امر باعث افزایش انگیزهٔ پیشرفت در دانش‌آموزان درجهت رسیدن به اهداف مدنظر مدرسه می‌شود (۴).

در تبیین این یافته می‌توان گفت، دانش‌آموزانی که احساس تعلق به مدرسه دارند، خود را بخشی از مدرسه می‌دانند و برای دستیابی به اهداف مدرسه ارزش قائل هستند؛ همچنین در بین هم‌کلاسی‌های خود همکاری داخلی در راستای اهداف مدرسه دارند که بیانگر احساس مسئولیت‌پذیری آنان است. رفتارهایی ازجمله حضور فعال و به‌موقع درکلاس و تعامل مثبت با هم‌کلاسی‌ها و معلمان، نشان‌دهندهٔ احساس تعلق به مدرسه است که همواره منجربه پیشرفت تحصیلی آن‌ها می‌شود (۲۴). به‌اعتقاد مازلو، لازمهٔ مسئولیت‌پذیری در بین نوجوانان احساس امنیت، احساس تعلق و امنیت است. در ایجاد و رشد مسئولیت‌پذیری و احساس تعلق، مدرسه می‌تواند درمقایسه با خانواده نقش مهم‌تری را ایفا کند (۲۵)؛ بنابراین دانش‌آموزانی که مسئولیت‌پذیر باشند، سعی می‌کنند وظایفی که به آنان محول شده است و پذیرفته‌اند، به‌خوبی انجام دهند؛ این امر سبب رشد عاطفی و اجتماعی آنان می‌شود و زمینهٔ لازم احساس تعلق به مدرسه را در آنان رشد و پرورش می‌دهد. مسئولیت‌پذیربودن تحصیلی منجربه احساس تعلق به مدرسه می‌شود که شرایط را برای حضور فعال در مدرسه در آنان فراهم می‌آورد و تحقق اهداف آموزشی را در پی دارد؛ بنابراین در امور تحصیلی، موفقیت و پیشرفت‌هایی کسب می‌کنند. نقش مهمی که پیشرفت تحصیلی ایفا می‌کند عبارت است از ارتقای پایگاه اجتماعی ـ اقتصادی فردی و خانوادگی افراد به‌واسطهٔ اینکه فرصت‌های شغلی بیشتر و بهتری را فراهم می‌آورد (۴).

هر پژوهشی به‌دنبال ارتباط بین عوامل و میزان تأثیر آن است؛ اما در بطن خود محدودیت‌هایی دارد. پژوهش حاضر نیز از این امر مستثنی نیست و محدودیت‌هایی بدین‌شرح داشت: پژوهشگر در پژوهش حاضر قادر به بررسی نقش متغیرهای دیگر ازجمله طبقهٔ اجتماعی ـ اقتصادی نبود؛ همین‌طور این پژوهش روی دانش‌آموزان پسر پایهٔ دهم ناحیهٔ دو شهر قزوین انجام شد؛ ازاین‌رو در تعمیم به دختران و سایر مناطق و شهرها دارای محدودیت بود؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود سایر پژوهشگران متغیرهای پژوهش حاضر را با میانجیگری متغیرهایی مثل هوش، پشتکار، اشتیاق تحصیلی و خودکارآمدی تحصیلی در دانش‌آموزان به‌ویژه در مقاطع مختلف و در بین دختران مطالعه کنند.

۵ نتیجه‌گیری

براساس یافته‌های پژوهش نتیجه گرفته می‌شود که عوامل مختلفی ازجمله مسئولیت‌پذیری تحصیلی و احساس تعلق به مدرسه پیشرفت تحصیلی را تبیین می‌کنند؛ بنابراین والدین، معلمان و مسئولان آموزشی می‌توانند اهتمام خاصی در جهت رشد و پرورش آن‌ها مبذول دارند؛ همچنین پس از حضور متغیر احساس تعلق به مدرسه به‌عنوان متغیر میانجی بین مسئولیت‌پذیری و پیشرفت تحصیلی، شدت رابطه بین دو متغیر افزایش می‌یابد.

۶ تشکروقدردانی

از مسئولان آموزش و پرورش استان قزوین، همکاران و فرهنگیان به‌ویژه دانش‌آموزان مدارس ناحیهٔ دو شهر قزوین که در اجرای این پژوهش همکاری کردند، تشکر و قدردانی می‌شود.

۷ بیانیه‌ها

تأییدیهٔ اخلاقی و رضایت‌نامه از شرکت‌کنندگان

مقالهٔ حاضر برگرفته از رسالهٔ دکتری در رشتهٔ روان‌شناسی تربیتی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد زنجان است و کد اخلاق از کمیتهٔ سازمانی اخلاق در پژوهش دانشگاه آزاد به شمارهٔ IR.IAU.Z.REC.1399.045 به تاریخ ۲۱اسفند۱۳۹۸ دریافت شد. رضایت‌نامه‌ای مبنی‌بر آگاهی و رضایت دانش‌آموزان از شرکت در پژوهش اخذ شد. همچنین قبل از اجرای پرسشنامه‌های پژوهش به دانش‌آموزان توضیح داده شد که شرکت در این پژوهش اختیاری است و تمام اطلاعات به‌دست‌آمده محرمانه خواهد بود.

رضایت برای انتشار

این امر غیر قابل اجرا است.

دردسترس‌بودن داده‌ها و مواد

تمامی داده‌ها و اطلاعات پژوهش هر زمان که عوامل مجله بخواهند، دردسترس است.

تزاحم منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند هیچ‌گونه تضاد منافع ندارند.

منابع مالی

تمامی منابع مالی پژوهش از طرف نویسندهٔ اول به‌صورت هزینهٔ شخصی پرداخت شده است.

مشارکت نویسندگان

نویسندهٔ اول جمع‌آوری داده‌ها، نویسندهٔ دوم آنالیز و تفسیر داده‌ها و نویسندهٔ سوم ارائهٔ ایدهٔ پژوهش را بر عهده داشت. نویسندگان نسخهٔ نهایی مقاله را قبل از انتشار مطالعه و تأیید کردند.

[Downloaded from www.jdisabilstud.org on 2026-11-02]

References

1. Safavi A. Methods, techniques and models of teaching. Tehran: SAMT Pub;2018. [Persian]
2. Abolghasemi Najafabadi M. Moghayese ehsas ta'alogh be madrese dar mian danesh amoozan madares hooshmand va adi shahr Isfahan va barrasi beyn ehsas ta'alogh be madrese ba angize pishraft tahsili danesh amoozan [Comparing the feeling of belonging to school among students of smart and normal schools in Isfahan and examining the relationship between feeling of belonging to school with motivation for academic achievement and academic achievement] [Thesis for M.A.]. [Isfahan, Iran]: University of Isfahan;2010. [Persian]
3. Goodenow C. Classroom belonging among early adolescent students: relationships to motivation and achievement. The Journal of Early Adolescence. 1993;13(1):21–43. https://doi.org/10.1177/0272431693013001002
4. Morrison GM, Cosden MA, O'Farrell SL, Campos E. Changes in Latino students' perceptions of school belonging over time: impact of language proficiency, self-perceptions and teacher evaluations. Contemp School Psychol. 2003;8(1):87–98. https://doi.org/10.1007/BF03340898
5. Vitto JM. Relationship-driven classroom management: strategies that promote student motivation. Thousand Oaks, Calif: Corwin Press; 2003.
6. Glasser W. Stations of the mind: new directions for reality therapy. 1st ed. New York: Harper & Row; 1981.
7. Khadivi A, Elahee I. Surveying the relationship between responsibility and academic achievements of female students in the first grade of secondary school (7th grade) in the city of Mahabad. Women and Family Studies. 2013;6(22):37–60. [Persian] http://jwsf.iaut.ac.ir/article_519956_9311f4c79f4ff903ceff24e45332eda3.pdf
8. Soleimanpour O, Ismaili S, Mortazavi Kiasari A. Rabete farhang madrese va ehsas ta'alogh be madrese ba naghsh mianji movafaghiat tahsili dar danesh amoozan [The relationship between school culture and sense of belonging to school with the mediating role of students' academic success]. Quarterly Journal Of Educational Leadership & Administration. 2019;13(3):153–66. [Persian] http://edu.journals.iau-garmsar.ac.ir/article_670158_e88130ab54db0d97735e7ccd178af70b.pdf
9. Sharifi F, Marziyeh A, Jenaabadi H. The relationship between achievement goals and the sense of connectedness with school and subjective vitality among students. Journal of School Psychology. 2018;6(4):99–119. [Persian] http://jsp.uma.ac.ir/article_606_eac2dbebebcef0bbf8711b5f3ab487cb.pdf
10. Hooman HA. Structural equation modeling with LISREL application. Tehran: SAMT Pub;2008. [Persian]
11. Brew C, Beatty B, Watt AP. Measuring students' sense of connectedness with school. In: Australian Association for Research in Education Annual Conference. Melbourne, Australia; 2004. pp: 1–22.
12. Makian RS, Kalantarkush SM. Normalizing sense of belonging to school questionnaire and its relationship with academic burnout and achievement motivation among Persian students. Quarterly of Educational Measurement. 2015;5(20):119–38. [Persian] https://dx.doi.org/10.22054/jem.2015.1790
13. Groth-Marnath G. Psychological assessment. Pashs Sharifi H, Nikkho MR. translators. Vol. 2. Tehran: Roshd Pub; 1995.
14. Gough HG. Academic achievement in high school as predicted from the California Psychological Inventory. Journal of Educational Psychology. 1964;55(3):174–80. https://doi.org/10.1037/h0046186
15. Aghaie K. Rabete farhang sazmani va jav sazmani ba masouliat paziri karkonan marakez amoozesh fani va herfeie [The relationship between organizational culture and organizational atmosphere with the responsibility of the staff of Shiraz Technical and Vocational Training Centers] [Thesis for M.A]. [Marvdasht, Iran]: Azad University; 2015. [Persian]
16. Saatchi M. Productivity psychology. Tehran: Virayesh Pub; 2010. [Persian]
17. Sarmad Z, Hejazi E, Bazargan A. Research methods in behavioral sciences. Tehran: Agah Pub; 2011. [Persian]
18. Salehi A. Barrasi rabete maharat–haye modiran ba pishraft tahsili danesh amoozan ebtedaie shahrestan Abhar [Investigating the relationship between managers' skills and academic achievement of elementary students in Abhar] [Thesis for M.A]. [Zanjan, Iran]: Islamic Azad Univerity; 2015. [Persain]
19. Byrne BM. Structural Equation Modeling with AMOS, EQS, and LISREL: comparative approaches to testing for the factorial validity of a measuring instrument. International Journal of Testing. 2001;1(1):55–86. https://doi.org/10.1207/S15327574IJT0101_4
20. Michaeli Manee F. Comparison of responsibility, cooperative attitudes, general health, life satisfaction and academic achievement of students at boarding and day schools. Educational Innovations. 2010;9(2):61–88. [Persian] http://noavaryedu.oerp.ir/article_78926_56d541e39f9c4ff85828f455dbaf2f23.pdf
21. Amiri Khorasani A, Lesani M. Barrasi rabete beyn masouliat paziri va sazegari ba pishraft tahsili danesh amoozan dabirestan–haye roozane va shabane roozi shahrestan Rafsanjan [nvestigating the relationship between responsibility and adaptation to academic achievement of boarding and day high schools in Rafsanjan]. In: International Conference on Humanities and Behavioral Sciences. Rafsanjan, Iran: University of Applied Science; 2016. [Persian]
22. Taghvaii D, Hajimohammadi M. Pishbini pishraft tahsili bar asas masouliat paziri va edrak az mohit kelas danesh amoozan pesar sal sevom dore aval motevasete [Predicting academic achievement based on responsibility and perception of the classroom environment of the third year middle school students]. In: International Conference on Management, Economics and Humanities. Tehran, Iran; 2019. [Persian]
23. Hakimzadeh R, Dorani K, Abolghasemi M, Nejati F. An investigation concerning the relationship between school connectedness, academic motivation and academic achievement among high school students of Isfahan. Journal of Educational Scinces. 2014;21(1):151–66. [Persian] https://education.scu.ac.ir/article_12216_64754f20f301e6c811cf85bfecdc0174.pdf
24. Moallem I. A meta-analysis of school belonging and academic success and persistence [Ph.D. dissertation in Counseling Psychology]. [Chicago, US]: Loyola University Chicago; 2013.
25. Maslow AH. The farther reaches of human nature. New York, US: Arkana; 1993.

[Downloaded from www.jdisabilstud.org on 2026-11-02]